

Marijan Smolik

## PRISPEVKI KATOLIŠKIH TEOLOGOV K PREUČEVANJU PROTESTANTIKE

Slovenski katoliški teologi smo se v zavesti, kako pomemben je bil prispevek slovenskih protestantov za našo versko in splošno kulturo, lotili znanstvenega teološkega raziskovanja njihovih spisov. Vedeli smo, kaj so o tem objavili naši slovstveni in splošni zgodovinarji, ker pa avtorji niso mogli biti posebej pozorni na versko in teološko vsebino, se je slušateljem in profesorjem ljubljanske Teološke fakultete zdelo primerno, da se poglobimo v njihova dela. Zavedali smo se, da teološke disertacije v prvih desetletjih fakultete niso posegale v to tematiko. Nekateri slušatelji smo bili celo znanci in sošolci nekaterih slovenskih evangeličanskih teologov, ki so okrog leta 1952 obiskovali nekatera predavanja, zlasti filozofijo in bibličistiko, na naši fakulteti, ker v prvih povojnih letih tudi oni še niso mogli študirati v tujini, kakor pozneje, npr. v Bratislavi.

Protestantsko cerkveno poezijo sem začel preiskovati po letu 1960, ko sem zbiral gradivo za teološko disertacijo iz dogmatike najprej pod vodstvom prof. dr. Franca Ksaverja Lukmana, nato pa dr. Antona Strleta, in ob slavističnih spodbudah upokojenega slavista škofijske klasične gimnazije prof. Jakoba Šolarja. Oglasil sem se tudi pri prof. dr. Ivanu Grafenauerju, vendar zaradi starosti ni mogel sprejeti svetovanja.

Najprej sem seveda pregledal gradivo v Semeniški in Škofijski knjižnici ter Knjižnici Teološke fakultete, pot do zakladov v Narodni in univerzitetni knjižnici pa mi je odprl njen ravnatelj dr. Mirko Rupel, ki je bil nekoč v gimnaziji profesor našega semeniškega rektorja in profesorja dr. Janeza Oražma. Rupel ga je spodbujal, naj bi teologi raziskovali staro slovensko književnost. Tako so mi bili do-

stopni zakladi v NUK. V rokopisni zbirki sem lahko izpisoval in celo pretipkaval pesmi iz protestantskih pesmaric s pomočjo bibliotekarja dr. Branka Berčiča. Po letu 1945 sta se namreč z Ruplom posebej trudila, da so bili v knjižnici na voljo izvirniki ali vsaj fotokopije del, ki jih hranijo samo knjižnice v tujini. V Ljubljani takrat še ni bilo mogoče besedil kopirati ali celo skenirati.

Moja disertacija iz dogmatične teologije leta 1963 je dobila naslov: *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do leta 1800*; kot ciklostilna razmnoženina je izšla v Ljubljani (1963). V njej je na začetku bibliografski popis 173 tiskanih in rokopisnih pesmaric, nato pa vsebinski pretres posameznih pesmi, npr. iz Trubarjevega katekizma 1550, pa tudi pesmi drugih protestantskih in katoliških avtorjev obravnavanega obdobja.

Med iskanjem gradiva za disertacijo sem v Semeniški knjižnici naletel na dve pesmarici, ki sta bili last stolnega dekana in soustanovitelja knjižnice Janeza Antona Dolničarja. Obe sta vezani v eno knjigo, prva je bila natisnjena leta 1609, druga pa 1611. Natisnjeno je besedilo pesmi brez not, vsebinsko pa so pesmi sorodne z nekaterimi slovenskimi protestantskimi. Avtor obeh je hrvaški gradiščanski pastor Mekinić, ki je bil tedaj neznan celo hrvaškimi bibliografom. V sodelovanju z mariborskim cerkvenim zgodovinarjem Ivanom Škafarjem sva zaradi drugih mojih obveznosti šele leta 1969 uspela objaviti v mariborski reviji *Časopis za zgodovino in narodopisje razpravi*: M. Smolik, *Grgur Mekinić in njegovi pesmarici 1609 in 1611* (ČZN, n.v. 5/1969, 246–272 s seznamom vseh pesmi) in Ivan Škafar, *Grgur Mekinić Pithyraeus, hrvatski protestantski pisatelj in začetki slovstva pri Gradiščanskih Hrvatih* (prav tam, 273–295). Izkazalo se je, da dotlej obe pesmarici nista bili znani in da jih tudi pozneje ni bilo mogoče odkriti v kaki knjižnici. Zato so Hrvati v Zagrebu 1990 poskrbeli za reprint obeh z naslovom na platnici: *Duševne pesme Grgura Mekinića*. Soizdajateljji so bili Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću, Željezno/Eisenstadt, Nacionalna i sveučilišna biblioteka Zagreb in Kršćanska sadašnjost v Zagrebu. Dodana je daljša razprava dr. Alojza Jembriha (160 str. s seznamom vseh pesmi). Avtor se je pozneje še vračal k temu staremu avtorju, sam pa za to nisem imel več priložnosti.

S protestantsko tematiko pa sem se spet začel ukvarjati leta 1974,

ko je madžarski bibliotekar dr. Gedeon Borsa v Semeniški knjižnici v platnicah stare knjige iz leta 1573 zaslutil potiskane liste s slovan-skimi besedami. Po strokovni razvezavi platnic, ki so bile delo Janža Mandelca v Ljubljani, so v NUK izluščili več razmeroma velikih listov hrvaškega obrednika *Crikeneni ordinalic*, natisnjena v Tübingenu istega leta 1564, kot je bila tam natisnjena vsebinsko sorodna slovenska *Cerkovna ordninga*. Iz poškodovanih listov je bilo s pomočjo dr. Branka Berčiča mogoče sestaviti skoraj devet desetin izvirne knjige majhne oblike. Liste so v knjigoveznici SAZU lepo zvezali in nastala je knjiga, »ki je nikoli ni bilo« in je seveda zdaj v Semeniški knjižnici shranjena kot posebna dragocenost. Iskanje kakega ohranjenega izvoda te knjige v nemških knjižnicah v Berlinu in Dresdenu (pred vojno je še bila tam), da bi po njem dopolnili manjkajoče strani, ni rodilo uspeha, ker so bili ti izvodi – kakor slovenska *Cerkovna ordninga* – v vojni uničeni. Ohranjen pa je izvod iste knjige, tiskan v glagolici (videl sem ga leta 1984 v Münchnu in posnetek na mikrofilmu dal v NUK); slavisti bi se torej mogli (ali morali) poglobiti v staro besedilo. Nekaj molitev v hrvaški in slovenski izdaji cerkvenega reda sem primerjal, ko sem poročal o najdbi v *Bogoslovnem vestniku*, reviji naše Teološke fakultete, s člankom *Hrvaški Crikeneni ordinalic in slovenska Cerkovna ordninga* (BV, 36/1976, 445–461).

Ugotovitve iz disertacije sem pozneje poglobljal in širši javnosti doma in v tujini posredoval na različnih simpozijih in s članki v revijah in zbornikih.

Zadnjikrat sem se v protestantsko tematiko poglobljal, ko sem na vabilo uredništva leksikona *Musik in der Geschichte und Gegenwart* napisal biobibliografski članek o Trubarjevem glasbenem delu (izšel je leta 2006 v 16. zvezku leksikona). V letu Trubarju posvečenih simpozijev seveda na njih obnavljam, kar sem pred desetletji lahko raziskoval, a premalo o tem objavljaj.

Naslednji teolog, ki je na naši fakulteti posegel v ustvarjanje slovenskih protestantov, je bil France Oražem (roj. 1930) z disertacijo *Dogmatični nazori Primoža Trubarja in njegova odvisnost od početnikov reformacije*; ciklostilno je razmnožena v Ljubljani leta 1964. Nastala je pod mentorstvom dr. Antona Strleta, dr. Maksa Miklavčiča in dr. Stanka Cajnkarja. Prvi del ima naslov: *Vzroki Trubarjevega pristopa k*

*reformatorskemu gibanju in razvoj njegove miselnosti v protestantski smeri, drugi del pa Sistematični pregled Trubarjevih protestantskih nazorov.* – Avtor se s to tematiko pozneje ni podrobneje ukvarjal.

Jože Rajhman (1924–1998, prvotno Reichmann) je Trubarjevo teologijo raziskoval v dveh disertacijah: prvo, *Primož Trubar v letu 1550*, je obranil leta 1972 na Filozofski fakulteti, kjer je študiral po diplomu na Teološki fakulteti. V Mariboru je takoj izšla razmnožena v ciklostilu, dostopna pa je tudi v tiskani knjigi: *Prva slovenska knjiga v luči teoloških, literarno-zgodovinskih, jezikovnih in zgodovinskih raziskav* (Ljubljana 1977). Druga njegova disertacija na Teološki fakulteti (1973) ima naslov *Teološka podoba Trubarjeve Ene dolge predgovori* (ciklostil, Maribor 1974). V *Bogoslovnem vestniku* je že 1972 objavil njeno vsebino s člankom *Prolegomena k Trubarjevi Eni dolgi predgovori* (BV 32/1972, 213–218). Strokovno oceno te Rajhmanove disertacije so dali teološki profesorji dr. Vekoslav Grmič, dr. Anton Strle, dr. France Oražem in dr. Franc Plemenitaš.

Vsebino je razdelil na štiri poglavja: *Vsebina razprave in ocenitev Trubarjevih navedb v Sumaričnem poročilu; Trubarjeve teološke ideje; Trubarjeva izvirnost in odvisnost; Tridentinski koncil v luči Ene dolge predgovori.*

Vzporedno je Rajhman objavil nekaj študij iz te tematike, npr.: *Trubarjevi ekumenski nazori v luči katoliškega ekumenizma* (BV 29/1969, 85–94); *Zgodovinski oris nastanka Trubarjevega katekizma iz leta 1550* (BV 29/1969, 377–384). Tudi pozneje se je s Trubarjem intenzivno ukvarjal, ko je poskrbel za reprint njegove *Ene dolge predgovori* s posebnim *Dodatkom* k reprintu (Ljubljana 1986). V tem *Dodatku* je ponatisnil prva tri poglavja iz disertacije. V Trstu je isto leto izšla knjiga *Trubarjev svet*, v Ljubljani pa je SAZU v zbirki Korespondence pomembnih Slovencev kot sedmo in enajsto knjigo izdala njegovi pomembni deli: *Pisma Primoža Trubarja* (1986) in nato še *Pisma slovenskih protestantov* (1997).

Marijan Peklaj (1943) je nadaljeval v tej smeri z disertacijo *Sveto pismo, izročilo in Cerkev v Predgovorih Jurija Dalmatina v Bibliji 1584* pod mentorstvom dr. Antona Strleta in ocenjevalcev dr. Franceta Oražma, dr. Jožeta Rajhmana in dr. Franca Rozmana; izšla je v Ljubljani 1984. Štiri poglavja imajo naslove: *Sveto pismo; Izročilo in izročanje; Cerkev in njeni zakramenti; Pomen in ekumenske perspektive Dalmatinove teologije.*

K raziskovanju slovenske protestantske književnosti in misli sta prispevala tudi slovenska teologa, ki sta v času teološkega študija živela in doktorirala v tujini.

Jože Markuža (1939) iz Trsta (v Rimu je 1973 doktoriral iz vzhodnih cerkvenih ved) je nekoliko obotavljaje sporočil novico, da je med iskanjem gradiva za svojo disertacijo v Vatikanski Apostolski knjižnici maja 1971 po naključju dobil v roke dotlej neznani in pomotoma med knjige v hrvaščini uvrščeni izvod Trubarjeve *Cerkovne ordninge* (prim. njegov opis najdbe: BV 32/1972, 203–212). Z novico, za Slovence tako pomembno, ga je prehitel nemški protestantski teolog Christoph Weismann, ki je bil skoraj v istem času tudi v Vatikanu; z najdbo je takoj seznanil javnost in s tem posredno tudi našo Narodno in univerzitetno knjižnico. Oba najditelja sta si oskrbela fotografski posnetek dragocenega besedila: po Weismannovem je v Münchnu leta 1973 izšla faksimilna izdaja, Markužev pa je še zdaj v Semeniški knjižnici v Ljubljani. Še leta 1987 sta v časopisu *Delo* razlagala, kako je prišlo do skoraj sočasne najdbe. Zgodba o dvojni najdbi je postala ponovno zanimiva, ko je vatikanska dragocenost smela biti razstavljena v Ljubljani (prim.: *Trubarjevo Cerkovno ordningo odkril dr. Jože Markuža*, v: Novi Glas, Trst-Gorica 12/2008, št. 11, str. 8; Ks. Hočevar, *Cerkovna ordninga prvič zapustila Vatikan*, v: Družina, 57/2008, št. 12, str. 16–17; tam tudi pogovor z dr. Markužo).

Edo Škulj (1941) iz Velikih Lašč je iz Argentine prišel študirat in doktorirat (1972) iz cerkvene glasbe v Rim; pozneje se je preselil v Ljubljano, kjer zavzeto podpira in tudi raziskuje cerkveno glasbo. Pri založbi Družina je leta 2000 začel izdajati zbirko Slovenski ljudski napevi in »ob 450-letnici izida prve slovenske knjige, ki je hkrati prva slovenska pesmarica«, je kot prvi zvezek objavil *Protestantske napeve* iz vseh Trubarjevih in Dalmatinovih tiskanih pesmaric. Protestante je obravnaval tudi v *Leksikonu cerkvenih glasbenikov* (Ljubljana 2005).